

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ РАДИ»

***Неперервність і наступність у навчанні
дітей як передумова забезпечення
якості освітнього процесу***

(навчально-методичний посібник)

м. Черкаси
2020

Рекомендовано до друку Вченою радою КНЗ «ЧОПОПП Черкаської обласної ради».

Протокол № 3 від 31.08.2020 року

АВТОР:

Богославець Г.І., старший викладач кафедри професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Андрющенко Т.К., доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Скорик Т.А., директор спеціалізованої школи I-III ступенів №28 ім. Т.Г.Шевченка Черкаської міської ради Черкаської області

Проблема наступності займає важливе місце в організації навчально-виховного процесу і є умовою неперервного розвитку особистості на різних вікових етапах. Питання наступності актуальне, оскільки воно завжди є потрібним, закономірним явищем, що забезпечує поступальний розвиток, спадкоємні зв'язки між його етапами та їхню узгодженість. Наступність є основною умовою функціонування будь-якої системи навчання і виховання.

Поняття неперервності й наступності характеризує вимоги, які ставляться до знань і умінь вихованців на певному етапі розвитку і навчання.

Представлений навчально-методичний посібник містить як науково теоретичні засади, так і методичні поради щодо питання забезпечення наступності у навчально-виховній роботі дошкільного закладу і закладу загальної середньої освіти та особливості забезпечення принципу наступності між початковою і основною ланками школи.

Для керівників закладів освіти, педагогічних працівників, методичних об'єднань тощо.

ЗМІСТ

1. Вступ.
2. Неперервність і наступність між ланками освіти: реалії та перспективи
3. Наступність у навчанні і вихованні дітей – актуальна проблема сучасного закладу освіти
4. Забезпечення наступності у навчально-виховній роботі закладу дошкільної освіти і закладу загальної середньої освіти
5. Особливості забезпечення принципу наступності між початковою і основною ланками школи.

Вступ

Реформаційні процеси, що відбуваються у сучасному освітньому просторі, зумовлюють нагальність розв'язання комплексних соціально педагогічних завдань, одним з яких є забезпечення наступності між суміжними ланками освіти: дошкільною, початковою та середньою. У відповідності з чинним законодавством та нормативно-правовими документами саме наступність є однією з обов'язкових умов здійснення неперервності здобуття освіти, яка певною мірою має забезпечити єдність, взаємозв'язок та узгодженість мети, змісту, методів, форм навчання й виховання з урахуванням вікових особливостей дітей на суміжних щаблях освіти. Наступність потрібно розглядати як один із основоположних принципів неперервної освіти, завданням якої є забезпечення цілісного розвитку особистості в навчанні дітей на перших трьох ланках системи неперервної освіти. Таке розв'язання поставленого завдання дасть змогу вирішити проблему наступності між дошкільною, початковою та середньою ланками освіти на сучасному рівні.

Пріоритетною метою освіти в сучасній школі стає створення умов для розвитку особистості дитини, тих її якостей, які необхідні для життя в умовах відкритого суспільства (відповідальність, ініціативність, самостійність, здатність до рефлексії і т. д.). Виходячи з цього, в сучасних умовах у зв'язку з актуальністю питань, пов'язаних з реалізацією ідей неперервної освіти, переходом до навчання дітей з шестирічного віку, завдання забезпечення наступності між дошкільною, початковою та середньою ланками загальної освіти є теоретично і практично дуже важливим. Тому проблему наступності можна розв'язати лише за умов реалізації єдиної лінії загального розвитку дитини на етапах дошкільної, початкової, середньої ланки освіти. .

Насамперед, існує об'єктивна необхідність у подальшому дослідженні всього комплексу питань, які стосуються реалізації принципу наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Принцип наступності для дошкільної та початкової ланок освіти є освітнім процесом на етапі дошкільної та початкової ланок освіти, який повинен забезпечити плавний, природний перехід дитини від позиції дошкільника до позиції молодшого школяра. Тому в педагогічній літературі наступність дошкільного закладу та початкової школи традиційно визначається як змістовий, двобічний зв'язок, що передбачає, з одного боку, спрямованість навчально-виховної роботи в дитячому садку на ті вимоги, які будуть пред'явлені дітям у школі, а з іншого, – опору вчителя на досягнутий

старшими дошкільниками рівень розвитку, на знання, навички та досвід дітей і активне використання цього в навчально-виховному процесі.

Процес наступності послідовно має продовжуватись між початковою та середньою ланками у школі. Вивченню питання наступності велику увагу приділяють науковці та педагоги-практики. Але результативність впровадження у життя принципу неперервності та наступності у навчанні залежить від злагодженої роботи педагогічних колективів навчальних закладів.

2. Неперервність і наступність між ланками освіти: реалії та перспективи

Проблема наступності між дошкільною, початковою та середньою ланками - одна зі складних і до кінця не розв'язаних проблем загальної освіти. Багато років вона широко обговорюється вченими, фахівцями органів управління освітою, педагогами, батьками, але позитивно розв'язується лише на рівні окремих талановитих вихователів і вчителів. Спробуємо виділити деякі аспекти проблеми з урахуванням соціальної ситуації, досягнень психолого-педагогічної науки та практики. У педагогіці існують різні підходи до визначення наступності в навчанні. Ряд дослідників уважають її *загально педагогічним принципом* (О. Андріянчик, С. Годник, Ю. Кустов, О. Мороз, В. Черкасов та ін.); інші - *загальнопедагогічною закономірністю* (Н. Олейник, Д. Ситдікова О); треті - *методологічним принципом* (О. Киверялг, В. Ревтовіч, Я. Умборг]).

Більшість сучасних дослідників розглядають наступність у навчанні як *дидактичний принцип* (С. Годник, Ю. Кустов, О. Кухта, О. Киверялг, М. Махмутов, З. Михайлов та ін.). О. Киверялг і З. Михайлов пишуть, що наступність як дидактичний принцип характеризується такими якостями: загальність, дидактичність, взаємозв'язок і взаємопроникнення з іншими принципами, наприклад, науковості та доступності, профспрямованості тощо.

У дослідженнях науковців проблеми наступності в навчанні й вихованні виокремилось кілька напрямів.

Перший із них відбитий у дослідженнях О. Блауса, Ш. Ганеліна, С. Годника, Б. Гершунського, В. Сенько тощо та пов'язаний із вивченням ролі *наступності в цілісному педагогічному процесі*.

Другий напрям досліджень присвячений вивченню наступності між такими ступенями безперервної освіти, як дошкільні *виховні установи та початкова школа* (О. Аніщенко, М. Костікова, О. Шабаліна та ін.).

Третій напрям пов'язаний із вивченням предметної наступності між *різними ланками загальної освіти* (П. Олейник, Е. Павлютенков, І.

Самойленко та ін.), між загальноосвітньою та професійною школами (О. Батаршев, В. Башарін, Ю. Кустов, О. Киверялг та ін.).

Реалізація цих зв'язків є одним із напрямів стратегії розвитку системи освіти, в якій вже узвичаїлась тенденція: старша ланка диктує свої вимоги попередній. Із цієї точки зору всім здається очевидним, що вищий навчальний заклад указує школі, якого випускника готувати; старша школа ставить свої вимоги основній, а та, у свою чергу, - початковій. До сьогодні ще існують претензії з боку школи на адресу дошкільних установ, а з боку працівників дитячих садів - до вчителів початкової школи. У чому ж причина суперечностей між найважливішими, основоположними ланками освіти?

На думку психологів (Г. Ляміна, Г. Петроченко, Т. Тарунтаєва), «наступність» на дошкільному етапі розвитку означає забезпечення *передумови* до шкільного навчання, інакше кажучи, *загальну готовність дитини до школи* без будь-яких негативних наслідків для психіки.

У сучасній психолого-педагогічній літературі (Р. Буре, Л. Венгер, О. Запорожець, Г. Кравцов, Г. Ляміна, Г. Петроченко, Т. Тарунтаєва) поняття готовності до школи розглядається як багатогранний розвиток особистості з позиції взаємопов'язаних «загальної» та «спеціальної» готовності.

Загальна готовність до школи виявляється в досягненні дитиною такого рівня фізичного, розумового, етичного й естетичного розвитку, який створює необхідну основу для її активного входження в нові умови шкільного навчання та свідомого засвоєння навчального матеріалу.

Спеціальна готовність до школи є важливим доповненням загальної готовності. Вона визначається наявністю в дитини спеціальних навчальних компетентностей, необхідних для вивчення ряду навчальних предметів, таких, наприклад, як математика й українська мова.

У вітчизняній психології встановлено, що будь-які психічні властивості та здібності формуються лише в тій діяльності, для якої вони потрібні. Тому якості, необхідні для школи, не можуть скластись поза процесом шкільного навчання. Отже, готовність до школи полягає не в тому, що в дитини виявляються вже сформованими самі ці якості, а в тому, що вона *оволоділа передумовами для їх подальшого розвитку*.

Ряд педагогів виділяють **фізичну готовність**, яка охоплює фізіологічну, діяльнісну, розумову та психологічну готовність: особистісну, інтелектуально-пізнавальну, емоційно-вольову.

Зараз у ряді дошкільних освітніх установ виникає негативна тенденція дублювання цілей, завдань, форм і методів початкової школи. Зміст дошкільної освіти будується у «шкільній логіці» - логіці майбутніх навчальних предметів. Практикується раннє навчання дітей письма, читання, ускладненої для дошкільників математики тощо. Створюється неправомірна диспропорція у провідних змістовних лініях освіти, що

полягає в перевазі пізнавального розвитку над художньо-естетичним, фізичним і соціально-особистісним. Гра та інші специфічні для цього віку види діяльності витісняються заняттями, які стають домінуючою формою навчання та виховання. При цьому ігноруються об'єктивні вікові закономірності розвитку дитини, характерні для дошкільного віку, а отже, й інтереси самої дитини [7].

Подібні явища значною мірою провокуються вимогами батьків, які вважають, що раннє навчання дитини в дошкільному віці забезпечує успішність шкільної освіти, позитивне ставлення вчителів і визнання з боку однолітків. Саме тому батьки прагнуть, щоб їхня дитина в будь-якій освітній установі, чи то початкова школа чи дитячий садок, нарощувала навчальні досягнення впродовж усього періоду дитинства - чим раніше вона почне шкільне навчання, тим краще. При цьому недооцінюється такий негативний наслідок, як утрата в дітей інтересу до навчання. А дані медицини свідчать про те, що подібне раннє навчання призводить до перевтоми та перевантажень маленьких дітей, негативно позначається на стані їхнього здоров'я, провокує неврози та інші небажані явища при переході до шкільної освіти. Особливу тривогу психолого-педагогічної науки викликає зростання стомлення та перевтоми дитини. Ця проблема усвідомлюється всіма та в той же час ніяк не може бути вирішена. Ще на початку століття італійський фізіолог Моссо та німецькі вчені Верхард, Гакер, Лоренц та ін. довели, що стомлення та перевтома - це явища фізіологічного й хімічного порядку. Вони аналогічні отруєнню організму. Була відкрита отрута перевтоми - «кенотоксин», який негативно впливає не тільки на працездатність людини, а й на її загальний емоційний стан. Наші діти і так належать до «нервового століття», і багатьох явищ, що призводять до стомлення, уникнути не завжди вдається, але цей стан ще більш посилюється, оскільки не передбачено заходів, які б запобігали або знижували його [2].

Отже, реалізація таких зв'язків вимагає розв'язання певних завдань:

- ❖ Забезпечення «охоронної функції» процесу навчання - неприпустимість розумових перевантажень, використання здоров'язберігаючих технологій, підтримка емоційно-позитивного ставлення дитини до пізнавальної діяльності.

- ❖ Організація процесу навчання, виховання та розвитку дітей на всіх етапах освіти з урахуванням їх самоцінності (опора на потреби та можливості дітей, створення умов для збереження дитячої індивідуальності, розкриття й розвиток здібностей кожної дитини).

- ❖ Пріоритетний розвиток особистості, формування тих інтелектуальних і соціальних якостей, без яких подальше навчання не буде успішним [6].

Сьогодні технологія навчання досягла такого рівня, що будь-які знання можна дати дитині незалежно від її віку. Наслідком цього стало те, що шляхи розв'язання проблеми навченості не завжди відповідають науковим уявленням про самоцінність кожного періоду розвитку дитини, а процес виховання та навчання не орієнтується на вікові особливості та можливості дітей. Більше того, розуміння вікового періоду розвитку ставиться в залежність від організаційних чинників системи навчання. У цьому, на наш погляд, основна причина протиріч у наступності на всіх ланках шкільної освіти.

Відштовхуючись від сучасного трактування поняття «наступність», яке характеризується ширше - як безперервний процес виховання та навчання дитини, що має загальні та специфічні цілі для кожного вікового періоду, ми позначили найважливіші аспекти проблеми наступності: цільовий, змістовний, технологічний, психологічний, управлінський і структурно-організаційний [6].

Цільова наступність забезпечується узгодженням цілей виховання, навчання та розвитку на рівні дитячого саду, початкової, середньої та старшої школи, тобто підпорядкуванням усього освітньо-виховного процесу загальній ідеї становлення особистості дитини, розвитку її загально інтелектуальних умінь, креативності, ініціативності, допитливості, самосвідомості, самооцінки тощо.

Конкретні цілі кожного вікового етапу освіти з урахуванням його безперервності формулюються за змістовними лініями, які відображають найважливіші складові розвитку особистості - фізичний, пізнавальний, соціально-особистісний, художньо-естетичний розвиток. Розв'язання цих завдань забезпечить плавний перехід із дошкільного дитинства в початкову, а далі в середню школу дітей із різними стартовими можливостями, тобто дозволить реалізувати головну мету наступності двох суміжних віків - створити умови для благополучної адаптації дитини до шкільного навчання, розвитку її нових соціальних ролей і нової провідної діяльності. Важливо співставити цільову наступність із деякими віковими еталонами. Розглянемо їх.

Перший ступінь навчання - 1-4-ті класи. На ньому відбувається глибоке усвідомлення причин необхідності вчитись. Інтенсивно в цьому віці розвивається визначення мотивів і цілей у навчанні. Молодший школяр учиться розуміти та приймати цілі, які ставить учитель, утримувати їх і виконувати спочатку дії за інструкцією, а потім співвідносити ці цілі зі своїми можливостями.

Другий ступінь навчання - 5-6-ті класи. Відбувається оволодіння способами самостійного переходу від одного виду дій до іншого. Розвивається вміння знаходити та співставляти кілька способів розв'язання однієї задачі, вибирати нестандартні способи рішення.

7-9-ті класи. Розвиваються процеси визначення цілей навчання. Підлітку доступна постановка цілей як у навчальній роботі, так і в позаурочних видах діяльності.

Третій ступінь навчання - 10-11-ті класи. Виявляється прагнення до самоосвіти, виходу за межі шкільної програми. Відбувається народження нових мотивів професійного та життєвого самовизначення. На цьому етапі навчання учні опановують контрольно-оцінні дії до початку роботи й у формі прогнозуючої самооцінки планують самоконтроль своєї навчальної роботи.

Змістовна наступність забезпечується створенням зв'язаних навчальних планів і програм, їхнім узгодженням з окремими провідними освітніми галузями з урахуванням провідної діяльності та росту компетентності вихованців. Згідно з нормативними документами, безперервність освітніх програм припускає досягнення такої пріоритетної мети.

Технологічна наступність забезпечується відбором загальних засобів навчання, виробленням загальних підходів до організації освітньо-виховного процесу, завдяки чому навчання дошкільників здійснюється на основі специфічних для цього віку видів діяльності.

Психологічна наступність забезпечується вдосконаленням форм і методів освітньо-виховної роботи з урахуванням загальних вікових особливостей дітей. При цьому і в дитячому саду, і у школі забезпечується адекватне цьому віку поєднання інтелектуальних, рухових та емоційних навантажень з опорою на емоційно-позитивне спілкування.

Управлінська та структурно-організаційна наступність забезпечується реалізацією загальних підходів до управління й організацією роботи зі здійснення наступних зв'язків, які виробляються учасниками процесу в ході проведення спільних заходів: міні-педрад, «круглих столів», семінарів-практикумів, методичних нарад фахівців тощо [17].

Таким чином, установлені зараз шляхи розв'язання проблеми наступності не завжди відповідають науковим уявленням про самоцінність кожного періоду розвитку дитини, а процес виховання й навчання несистематично орієнтується на вікові особливості та можливості дітей. Для зміни ситуації треба розглядати наступність як забезпечення безперервної освіти з урахуванням самоцінності певного віку, як перспективність розвитку особистості. Адміністрація дошкільних і середніх навчальних закладів має організувати роботу із забезпечення наступності між освітніми установами без порушення наступних зв'язків у цілях і завданнях, змісті та методах, формах організації навчання та виховання, приділяючи належну увагу вимогам суспільства до якості освіти дітей відповідного віку.

3. Наступність у навчанні і вихованні дітей – актуальна проблема сучасного закладу освіти.

На сучасному етапі розбудови національної системи освіти, в основі якої закладено гуманістичний підхід до організації педагогічного процесу, однією з актуальних проблем є забезпечення наступності в навчанні і вихованні дітей. **Закон України "Про освіту"** наголошує, що саме **наступність** – одна з необхідних умов неперервної освіти, яка забезпечує єдність мети, змісту, методів, форм навчання з урахуванням вікових особливостей дітей в суміжних ланках освіти [8].

Наступність розглядається як **багатоаспектне педагогічне явище** і визначається як об'єктивно потрібний зв'язок між явищами, між новим та попереднім у процесі розвитку, між різними етапами на щаблях розвитку, сутність якого полягає в збереженні тих чи інших елементів цілого або окремих сторін його організації під час переходу від одного етапу до іншого і взагалі за будь-яких якісних змін.

Наступність зумовлюється попередніми етапами, щаблями розвитку, які визначають теперішнє і орієнтують на майбутнє. Перехід вимагає вирішення наявних суперечностей у процесі укладання порядку, структурованості і організованості системи відносин.

У педагогічній теорії **наступність** трактується як універсальна педагогічна категорія, яка забезпечує взаємоузгодженість і взаємозв'язок суміжних щаблів, етапів педагогічної діяльності, що й забезпечує неперервність системи освіти. В педагогіці наступність проникає у зміст освіти, в методику викладання, в поєднання складових навчально-виховного процесу та його ланок. Тут явище наступності розглядають як закономірний зв'язок навчання і виховання, який зумовлює єдність і неперервність у розвитку особистості. Поняття наступності характеризує вимоги, які ставляться до знань і вмінь учнів на певному етапі навчання, форм, методів і прийомів опрацювання нового навчального матеріалу як з боку вчителя, так і з боку авторів програм і підручників [17]. Таким чином, наступність у шкільній практиці забезпечується методично і психологічно обґрунтованою побудовою програм, підручників, дотриманням послідовності руху від простого до складнішого в навчанні та організації самостійної роботи учнів і взагалі всією системою методичних засобів.

Отже, сутність наступності не тільки в наявності наступних зв'язків – вона передбачає врахування динаміки розвитку педагогічного процесу.

На думку вчених, наступність у педагогічному процесі має дві сторони: **внутрішню** – змістову (зміст знань, умінь і навичок, що передаються) і **зовнішню** – процесуальну, організаційну (забезпечується організацією передачі знань, умінь і навичок).

Основні ознаки наступності як педагогічного явища:

- універсальність;
- комплексність методів і прийомів реалізації;
- оптимальність – з'єднує навчальний матеріал, надаючи йому впорядкованості;
- генералізація – предмет вивчення стає повнішим, набуває реального значення своєрідність мети і завдань, суб'єктів і об'єктів педагогічного процесу [8].

Отже, теоретичний аналіз проблеми наступності дає підставу стверджувати, що вона займає важливе місце в організації навчально-виховного процесу і є умовою неперервного розвитку особистості на різних вікових етапах. Питання наступності актуальне, оскільки вона завжди є потрібним, закономірним явищем, що забезпечує поступальний розвиток, спадкоємні зв'язки між його етапами та їхню узгодженість. Наступність є основною умовою функціонування будь-якої системи навчання і виховання. Порушення наступності в навчально-виховному процесі призводить до зниження його ефективності. Пізнавальна сутність наступності полягає у встановленні закономірних зв'язків між етапами розвитку особистості з урахуванням специфіки певного вікового періоду, у створенні психолого-педагогічних умов, які дають змогу своєчасно корегувати роботу й перспективно планувати оптимізацію пізнавальної діяльності.

Наступність можна розглядати,

*по-перше, як закономірність психічного і фізичного розвитку,

*по-друге, як умову реалізації безперервної освіти,

*по-третє, як принцип навчання.

Наступність вважається загальним законом розвитку людського суспільства. У широкому розумінні цей закон полягає, в тому, що кожний ступінь поступального руху в розвитку суспільної свідомості безпосередньо виходить із попереднього етапу й тісно пов'язаний з ним. Перехід деяких прикмет старого в нове і становить наступність як необхідну умову розвитку, що виражає єдність процесу та взаємозв'язок його етапів. Як філософська категорія наступність визначається специфічним зв'язком між різними етапами або ступенями розвитку, суть якої є збереження тих чи інших елементів цілого або окремих сторін при зміні цілого як системи [17].

4. Забезпечення наступності у навчально-виховній роботі закладу дошкільної освіти і закладу загальної середньої освіти

Дослідження проблеми наступності між дошкільною і початковою ланками освіти мають глибоке історико-педагогічне коріння. Вони свідчать, що завжди правомірним було питання наступності між початковою і дошкільною освітніми ланками, де вона виступала основною умовою **функціонування підготовки дітей до школи, а підготовка** ("нулівки", "школа радості") – найважливішою умовою практичного забезпечення наступності в змісті, методах і організації навчально-виховної роботи дошкільної і шкільної ланок освіти

Передумовою реалізації наступності між дошкільною та початковою освітою є забезпечення цілісного системного підходу, який задовольнив би потреби обох вищеназваних ланок. Різнопланова структура закладу дошкільної освіти, охоплюючи сім'ю, школу та інші заклади, забезпечує освітнє середовище і практично реалізує зв'язки наступності. Саме наявність наступності, інтеграції та гуманізації у навчально-виховному процесі, а також у підготовці дітей до школи включає сім'ю, дошкільний заклад і початкову школу в систему неперервної освіти [18].

У багатьох країнах з метою забезпечення неперервності дошкільної та початкової освіти створюють **спільні навчально-виховні заклади**. В Україні на початку 90-х років ХХ ст. (а особливо – 2000-х) набули розвитку навчально-виховні комплекси «дитячий садок-школа» (на базі дитячого садка) та «школа-дитячий садок» (на базі школи). Започатковані вони у сільській місцевості з метою задоволення потреб населення в освітніх послугах, раціонального використання приміщень, а також можливості навчання дітей як дошкільного, так і молодшого шкільного віку в одному освітньому закладі. Нині вони впроваджуються і в містах [15].

Будучи відкритою і динамічною соціальною системою, школа-дитячий садок та дитячий садок-школа є відносно автономними навчальними закладами з власним способом внутрішнього життя. Поєднання дошкільної і початкової освіти в такому малокомплектному навчальному закладі створює передумови для реалізації індивідуальності кожного вихованця, що значно складніше зробити у масовій школі. Як свідчать дослідження, об'єднання у комплексі двох підсистем значно посилює його

виховні можливості, створює умови для психологічно комфортного переходу дитини з дитсадка у школу. Особливо корисним для розвитку соціальної компетентності дітей є перебування їх у різновіковому колективі [7].

В.О.Сухомлинський зазначав, що «школа не має вносити різкий перелом у життя дітей. Нехай, ставши учнем, дитина продовжує сьогодні робити те, що вона робила вчора. Нехай школа з'являється у її житті поступово і не приголомшує зливою вражень».

Треба зазначити, що саме навчально-виховний комплекс – це цілісна, динамічна відкрита система, яка об'єднує педагогічний процес дитсадка і початкової школи та надає можливості для чіткішого вираження і самовираження кожної особистості, що в умовах звичайної школи, як правило, залишається без уваги. Це одна з перспективних моделей сучасного освітнього закладу, що забезпечує рівні умови для отримання освіти, її безперервності, наступності компонентів навчально-виховної системи – мети, змісту, методів, засобів і організаційних форм. У такому закладі реально, а не формально розв'язується питання наступності між дошкільним та шкільним періодом життя дитини [13].

Дотримання принципу наступності істотно полегшує процес адаптації дитини до нових умов життя, цьому сприяють режим та сприятливий психологічний мікроклімат навчального закладу: звичність обстановки, знайомий дитячий колектив, що позитивно впливає на емоційний стан дитини, її працездатність, здоров'я та успішність навчання. В умовах навчально-виховного комплексу є можливість відстежити індивідуальний розвиток дитини протягом тривалого часу і створити для неї найсприятливіші умови. Учитель початкової ланки, який має набирати дітей до 1-го класу, спостерігає за своїми майбутніми учнями, вивчає їхні особливості, може впливати на процес формування дитини. Вихователь дошкільної ланки також має можливість вивчати організацію навчання і виховання учнів 1-го класу, вносити певні корективи у свою роботу, відповідно до технологій, які використовуються у школі. Є можливість корегувати навчальні програми, створювати «наскрізні» програми та методики навчання дітей з урахуванням вікових особливостей кожного періоду [18].

Сьогоднішні дошкільнята розвиваються набагато швидше, всупереч відомим «віковим нормам» психічного розвитку. На нашу думку, ***основною функцією дошкільного закладу є створення умов для підготовки дітей до адаптації в суспільстві, самовизначення, розвиток саморегуляції, самоорганізації особистості [13].***

Успішна організація роботи навчального закладу в забезпеченні наступності неможлива без спільної роботи вихователів дошкільників і учителів початкових класів.

У дошкільному закладі важливо забезпечити зв'язок вихованців і педагогів дитячого садка і школи. Для цього використовують **екскурсії** до школи, **відвідування** уроків, **спільні** з першокласниками **розваги**, а молодших школярів запрошують у дитячий садок для **зустрічі з випускниками** старшої (підготовчої) групи. Побутує також практика **взаємного відвідування** вихованцями дитячого садка і учнями початкових класів **свят** у дошкільному закладі та початковій школі (свято знань, посвята у школярі, букваря, випуску з дитячого садка тощо).

Особливо важливою для майбутніх учнів є фігура **першого вчителя**, якого вони сприймають як надзвичайну людину. Він повинен розуміти дітей, виявляти душевну турботу про них, зацікавленість у їхніх успіхах; повинен створювати оптимістичний настрій, дружелюбну доброзичливу атмосферу.

Доцільно в дитячому садку розвивати практику **попереднього знайомства** (якщо це можливо) з майбутнім учителем, а також ознайомлення педагога з роботою випускної групи, вивчення індивідуальних особливостей дітей, участь у їхніх справах.

Взаємозв'язок педагогів дошкільного закладу і школи здійснюється на **інформаційному** (семінари-практикуми з обговорення програм і планів навчально-виховної роботи, створення дидактичного матеріалу) і на **діяльнісному** (обмін новаторськими методиками, досвідом організації навчальної діяльності старших дошкільників і молодших школярів, взаємне консультування) рівнях. Усі вони мають усвідомлювати, що підготовка дітей до школи, яка є одним з головних завдань дошкільної освіти, має спрямовуватися на всебічний розвиток особистості [15].

Пропонуємо орієнтовні плани роботи із забезпечення наступності навчально-виховного процесу в закладі дошкільної освіти та загальноосвітній школі на навчальний рік.

План №1.

№	Напрямок роботи	Зміст роботи	Учасники процесу	Час проведення
1.	Співпраця школи з дошкільними навчальними закладами.	Зустрічі педагогів з обговорення програм і планів навчально-виховної роботи	Вихователі ЗДО, психологи ЗДО та ЗЗСО, вчителі початкових класів, члени адміністрації	Січень - лютий
2.	Співпраця школи з дошкільними навчальними закладами.	Батьківські збори у ДНЗ «Готовність дитини до навчання у	Батьки вихованців старшої групи ЗДО, вихователі ЗДО, вчителі	Лютий

		першому класі школи»	початкових класів, члени адміністрацій	
3.	Співпраця школи з батьками майбутніх першокласників.	Зустрічі, знайомства (індивідуальні) з майбутніми першокласниками та їх батьками	Майбутні першокласники, їхні батьки, вчителі початкових класів, шкільний психолог, логопед, члени адміністрації	Лютий-травень
4.	Співпраця школи з батьками майбутніх першокласників.	Збори для батьків майбутніх першокласників.	Батьки майбутніх першокласників, вчителі початкових класів, шкільний психолог, логопед, члени адміністрації.	Червень
5.	Робота з першокласниками і з питань адаптації до умов навчання у школі.	Діагностична, розвиваюча, корекційна, профілактична робота.	Учні перших класів, вчителі, що працюють з учнями перших класів, шкільний психолог, соціальний педагог, шкільний логопед, адміністрація.	Вересень - травень

План №2.

Терміни	Заходи	Відповідальні
Серпень	Конференція батьків майбутніх першокласників.	ЗД НВР
Вересень	Запрошення дітей і працівників ЗДО на День знань.	Голова МО учителів початкової школи

Жовтень	<p>*Перевірка стану ведення зошитів із навчання грамоти, математики, щоденників учнів 1-го класу (запрошуються вихователі ДНЗ);</p> <p>*Тиждень першокласника (запрошуються вихователі ЗДО).</p>	<p>ЗД НВР</p> <p>Голова МО учителів початкової школи</p>
Листопад	<p>*Тиждень педагогічної майстерності (запрошуються вихователі ЗДО).</p> <p>*Вивчення стану викладання, рівня знань, умінь і навичок (ЗУН) учнів із навчання грамоти у 1-му класі (запрошуються вихователі ЗДО).</p> <p>*Майстер-клас для батьків старших дошкільників «Розвиток пізнавального інтересу»,</p>	<p>Керівник ШПД.</p> <p>ЗД НВР.</p> <p>Методист ЗДО, вихователі ЗДО, учителі початкової школи.</p>
Грудень	<p>*Перевірка стану ведення зошитів з навчання грамоти, математики учнів 1-го класу (запрошуються вихователі ДНЗ).</p> <p>*Круглий стіл (вихователі, учителі):</p> <ul style="list-style-type: none"> – відвідування уроків у 1-х класах вихователями ДНЗ – ознайомлення вихователів із організацією НВП у 1-му класі; – огляд робочих зошитів учнів 1-го класу вихователями. <p>*Тиждень початкової школи (запрошуються вихователі ЗДО).</p> <p>*Запрошення дітей старших груп на новорічну феєрію.</p>	<p>Голова МО учителів початкової школи.</p> <p>ЗД НВР</p> <p>Голова МО учителів початкової школи.</p>
Січень	<p>Відвідування вчителями занять у старших групах:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ознайомлення учителів із програмами навчання і виховання; – ознайомлення з дітьми і формами роботи; – рівень ЗУН; творчих здібностей дітей. 	<p>Методист ЗДО, вихователі старших груп.</p>
Лютий	<p>*Експерсія дітей старшої групи по школі, відвідування спортивної та актової залів, бібліотеки, їдальні.</p>	<p>Голова МО учителів початкової</p>

	<p>*Перевірка стану ведення робочих зошитів із навчання грамоти, математики учнів 1-го класу.</p> <p>*Вивчення стану викладання рівня ЗУН учнів із основ здоров'я в 1-ому класі (запрошуються вихователі ДНЗ).</p>	<p>школи.</p> <p>ЗД НВР</p>
Березень	<p>*Вивчення контингенту дітей 5-6-річного віку в ДНЗ.</p> <p>*Батьківські збори: – огляд і презентація школи; – сходинками до загального розвитку дитини, її уваги, пам'яті, логіки. – огляд батьками робочих зошитів учнів 1-го класу.</p>	<p>ЗД НВР</p> <p>ЗД НВР, класоводи.</p>
Квітень	<p>*Перевірка стану ведення робочих зошитів з навчання грамоти, математики учнів 1-го класу.</p> <p>*Операція «Іграшки для дітей ЗДО».</p> <p>*Виготовлення лічильного матеріалу учнями 1-4-х класів для дітей ЗДО.</p>	<p>Голова МО учителів початкової школи.</p>
Травень	<p>*Запрошення дітей старших груп ЗДО на свято «Прощавай, Букварику».</p> <p>*Спільне свято «Прощання з дитячим садком».</p>	<p>Класоводи 1-х класів.</p> <p>Вихователі старших груп, класоводи.</p>
Протягом року	<p>*Виставки дитячих малюнків, поробок.</p> <p>*Консультації для батьків: – завдання ДНЗ і сім'ї у психологічній підготовці дитини до школи; – як зробити навчання для дітей цікавим.</p>	<p>Вихователі старших груп.</p> <p>Вихователі старших груп, учителі 4-х класів.</p>

Забезпечення наступності у навчально-виховному процесі значною мірою залежить від **змістовної методичної спільної роботи** вихователів ЗДО і учителів початкової школи. Тому створюються **змішані методичні об'єднання** вчителів початкової школи і вихователів дошкільних закладів. Відповідно планується робота методичного об'єднання:

- * виносяться питання підготовки дітей до школи;
- * обговорення програми для 1-го класу, вимоги до учнів 1-го класу;

* відвідування відкритих уроків (занять) з наступним їх обговоренням;

* обговорюються моніторингові дослідження рівня знань, умінь, навичок, творчих здібностей дітей тощо.

Успішне проведення навчально-виховного процесу неможливе нині і без **застосування інноваційних підходів** до організації методичної роботи, організації навчання дітей дошкільного та шкільного віку, в роботі з батьками, позакласній роботі.

У навчанні дітей (як дошкільнят, так і початкової школи) **велика увага надається грі** – як основному виду дитячої діяльності. При цьому використовуються найрізноманітніші **форми і методи навчання**:

- рухову активність,
- зображувальну діяльність,
- співи,
- аналізуються відповіді дітей,
- використовуються результати власних спостережень під час здійснення керівництва і контролю.

Використання гри дає змогу сконцентрувати мимовільну увагу дітей та організувати творчу діяльність, що сприяє міцному засвоєнню знань, умінь, навичок з різних тем. *Завдяки інтеграції різних видів діяльності: ігрової, конструктивної, рухової, образотворчої, пізнавальної – уроки і заняття проходять набагато ефективніше [12].*

Комфортне середовище перебування дитини в початковій школі дає змогу успішно навчатися, тобто оволодіти загально навчальними та спеціальними уміннями і навичками, основи яких були закладені в підготовчій групі ДНЗ.

Цьому значною мірою має сприяти і **робота практичного психолога**, який систематично проводитиме психологічні тренінги. На цих тренінгах можна, до прикладу, обговорювати такі питання:

- психологічні параметри готовності до навчання вихованців ДНЗ до навчання в 1-му класі;

- планування та реалізація виховних та навчальних заходів з урахуванням результатів психофізіологічної діагностики;

- розвиненість дитячої уяви як запорука успішного навчання.

Не може бути забезпечена наступність між ЗДО і школою без **участі батьків**. Для цього організуються **різні форми роботи з батьками** :

батьківські збори, консультативні куточки для батьків, творчі звіти, дні подяки, залучати батьків до участі у святах та виховних заходах.

Як і в інших сферах діяльності, в роботу з батьками необхідно запроваджувати нестандартні форми роботи, використовувати інновації. Ефективними формами роботи з батьками є: «Батьківські посиденьки», «Тренінги», «Проблемний стіл», «День відкритих дверей» тощо [9].

Важливу роль у забезпеченні наступності відіграє **позакласна робота**. Для вихованців дошкільного закладу й учнів початкової ланки проводяться **спільні заходи** (інтелектуальні розваги, вікторини, конкурси), дошкільнята беруть активну участь у загальних святах.

Отже, різнопланова робота, спрямована на забезпечення наступності, сприяє безболісному переходу дошкільнят до навчання у 1-му класі, використовуючи при цьому інноваційні підходи до організації навчально-виховного процесу, що дає можливість успішно реалізовувати потенціал дитини, удосконалювати її психологічні задатки, забезпечувати всебічний розвиток особистості.

5. Особливості забезпечення принципу наступності між Початковою та основною школою

У постанові Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» зазначено, що відбір змісту предметів 11-річної школи ґрунтується на принципі наступності між початковою та основною, основною та старшою школами. Забезпечення такої наступності та здійснення заходів, спрямованих на адаптацію дітей до основної школи, є важливою передумовою успішного навчання школярів у 5-у класі. Для розв'язання цих завдань необхідно врахувати особливості 10-11-річних школярів, рівень пізнавальної діяльності, з якими діти прийшли до 5-го класу; проаналізувати проблеми, з якими учні стикаються в адаптаційний період, і виробити шляхи їх подолання [21].

Перехід до п'ятого класу є важливим етапом у житті дітей. Змінюється ситуація навчання, розширюється обсяг навчального матеріалу, з'являються вчителі-предметники. Це, безперечно, складний і відповідальний період, коли ефективність адаптації до нових умов навчальної діяльності в значній мірі залежить від наявної мотивації, ставлення до школи, рівня соціальної компетентності. Нові умови висувають вищі вимоги до розвитку мислення, пам'яті, уваги, до особистісного розвитку, а також ступеня сформованості навчальних знань. Коли вчитель ставить перед учнями навчальні завдання, він повинен знати, наскільки сформовані в них пізнавальні процеси. Дослідження вказують на те, що високий рівень розвитку пізнавальних процесів є запорукою успішного навчання, яке формує у дитини позитивну самооцінку та впевненість. Тому в роботі усього педагогічного колективу великого значення набуває цілеспрямована й системна діяльність із розвитку в учнів пізнавальних процесів, згуртованість колективу, діяльність на пізнання самого себе, на формування навичок взаємодії в колективі, на більш інтенсивну роботу на уроці [8].

Перехід до основної школи пов'язаний із зростанням навантаження на психіку учня:

- зміною умов навчання (перехід до кабінетної системи);
- підвищеним темпом навчальної діяльності;
- високим рівнем вимог до інтелектуального розвитку учня;
- різноплановістю вимог учителів-предметників (індивідуальний темп, стиль проведення уроків);
- позицією наймолодшого в основній школі [6].

Тому дуже важливо організувати *методичну роботу* в навчальному закладі, спрямовану на збереження наступності методів і прийомів навчання учнів у 4-х і 5-х класах; створити належні умови для соціально-психологічної адаптації учнів в умовах упровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти; визначити рівень особистісної готовності учнів 4-х класів до нових умов навчання; надати рекомендації, допомогу класним керівникам і вчителям-предметникам в організації індивідуальної і

диференційованої роботи на уроці з урахуванням особливостей учнів тощо.

Вчителям початкових класів для вирішення завдань наступності у навчанні учнів 4-х класів, на нашу думку, необхідно дотримуватися наступних вимог:

- більш ретельно вивчати та виконувати вимоги державного стандарту та навчальної програми, інших нормативних документів стосовно організації роботи в початковій школі;
- протягом всього періоду навчання слідкувати за якісним засвоєнням навчального матеріалу, не допускаючи розподілу його на «важливий» і «неважливий»;
- протягом навчання у четвертому класі організувати системне повторення, ретельно виконувати аналіз типових утруднень та вчасно робити корекцію знань учнів [8].

Учителі початкової школи мають допомогти сформувати в учнів молодшого шкільного віку такі уміння і навички: довільність, здатність до саморегуляції, уміння засвоювати форми ділового спілкування, що приводить до регулювання підлітком своєї поведінки, здатність керуватися нормами і правилами спілкування. У цей період відбувається поступовий перехід від **наочно-образного до словесно-логічного понятійного мислення**. Саме оволодіння понятійним мисленням сприяє розвитку рефлексій, аналізу внутрішнього плану дій [14].

Робота з питань адаптації учнів 5-х класів розпочинається заздалегідь, коли ще майбутні п'ятикласники навчаються у 4-му класі.

В період адаптації молодших школярів до нових умов навчання в 5-му класі, **керівникам навчальних закладів, учителям, батькам необхідно:**

- урахувати індивідуальні та психологічні особливості школярів;
- постійно спиратись на попередні знання, уміння та навички і на основі зазначеного забезпечувати їх удосконалення, осмислення вже на новому, вищому рівні;
- здійснювати обов'язкову підготовку школярів до засвоєння нових навчальних компетентностей;
- забезпечити систему взаємозв'язків у змісті, формах і методах педагогічного процесу, оптимальне співвідношення та зв'язок між окремими етапами навчального процесу;
- створювати освітньо-дидактичні ситуації, в яких дитина почувала б себе невимушено, комфортно, не боялась розкривати світ власних емоцій;
- забезпечити систему оптимальних вимог до знань і поведінки учнів, їхніх моральних якостей, форм і методів роботи з ними на всіх етапах навчання;
- упроваджувати засоби стимулювання та заохочення до пізнавальної діяльності;
- розвивати рефлексивні вміння дивитись на себе «з боку»;
- формувати навички самоконтролю й самооцінки;
- запроваджувати способи, спрямовані на подолання труднощів у навчанні учнів 5-х класів [9].

Рекомендації для адміністрації з питань забезпечення принципу наступності та неперервності в освіті можна узагальнити таким чином:

- Розробити план організаційно-педагогічних заходів для спостереження за проходженням дітьми адаптаційного періоду та створення сприятливих умов для успішної адаптації учнів 1-х, 5-х класів.
- Щорічно проводити педради, спільні засідання шкільних методичних об'єднань учителів початкових класів із запрошенням вихователів дошкільних навчальних закладів і вчителів-предметників з метою вивчення індивідуальних особливостей і навчальних можливостей учнів 1-4-х і 5-х класів.
- Не пізніше ніж за півроку до переходу учнів на предметну систему навчання призначити класних керівників, завчасно визначити вчителів-предметників, котрі будуть працювати у 5-х класах.
- Забезпечувати ознайомлення з навчальними програмами дошкільної освіти, початкової та основної школи, організаційними формами та методами роботи з учнями на суміжних етапах навчання.
- Організовувати планове відвідування занять, уроків, виховних заходів учителями суміжних класів, вихователями дошкільного закладу.

- Заохочувати й підтримувати зв'язки вчителів початкових класів зі своїми колишніми учнями.

- Вивчати, узагальнювати та популяризувати кращий досвід роботи із забезпечення наступності в навчально-виховному процесі. У шкільних методичних кабінетах зосередити матеріали із зазначеного питання.

Наступність у навчальному процесі **на педагогічних радах, методичних засіданнях, конференціях.**

- Залучати кращих вчителів до творчої розробки окремих питань наступності в педагогічному процесі.

- Доручити класному керівнику та практичному психологу розробити заходи з всебічного вивчення кожної дитини та соціально-психологічного патронату учнів 5-х класів.

- Забезпечувати взаємовивчення базового компонента дошкільної освіти, Державного стандарту початкової та базової й повної середньої освіти фахівцями окремих освітніх ланок.

Подаємо орієнтовні плани роботи із забезпечення наступності у навчально-виховному процесі початкової та основної школи на навчальний рік.

План №1

№	Напрямки роботи	Зміст роботи	Учасники педагогічного процесу	Час проведення
1.	Робота з учнями 4-х класів щодо готовності до навчання у 5-му класі	Діагностична, розвиваюча, корекційна, профілактична робота	Учителі, що працюють з учнями 2-4-х класів, учителі-предметники, шкільний психолог, соціальний педагог, шкільний логопед, члени адміністрації	Лютий-травень
2.	Співпраця вчителів початкових класів з вчителями середньої ланки	Взаємовідвідування уроків, виховних заходів, обговорення програм і планів навчально-	Учителі, що працюють з учнями 4-х класів, учителі-предметники, шкільний	Лютий-травень

	щодо наступності у навчанні.	виховної роботи	психолог.	
3.	Співпраця вчителів початкових класів з вчителями середньої ланки щодо наступності у навчанні.	Збори для батьків учнів 4-х класів у ЗЗСО «Готовність учнів до навчання у 5-му класі»	Учителі, що працюють з учнями 4-х класів, учителі-предметники, шкільний психолог, соціальний педагог, шкільний логопед, члени адміністрації	Квітень
4.	Співпраця вчителів початкових класів з вчителями середньої ланки щодо наступності у навчанні.	Засідання малої педагогічної ради (круглий стіл): «Наступність у навчанні між початковою та середньою ланками».	Учителі, що працюють з учнями 4-х класів, учителі-предметники, шкільний психолог, соціальний педагог, шкільний логопед, члени адміністрації	Серпень
5.	Робота з учнями 5-х класів з питань адаптації до умов навчання у середній ланці.	Діагностична, розвиваюча, корекційна, профілактична робота	Учні 5-х класів, вчителі, що працюють з учнями 5-х класів, шкільний психолог, соціальний педагог, члени адміністрації	Вересень-листопад

6.	Робота з учнями 5-х класів з питань адаптації до умов навчання у середній ланці школи.	Засідання малої педагогічної ради (педагогічний консиліум): «Адаптація учнів 5-х класів до умов навчання у середній школі»	Вчителі, що працюють з учнями 5-х класів, вчителі початкових класів, шкільний психолог, соціальний педагог, члени адміністрації	Листопад
----	--	--	---	----------

План №2

Термін	Заходи	Відповідальні
Вересень	<p>Мета: адаптувати учнів до навчання в початковій та основній школі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вивчення стану психолого-педагогічного забезпечення процесу адаптації учнів 1-го і 5-го класів до навчання у школі; • відвідування уроків у 5-х класах учителями початкової школи; • вивчення наступності у 5-х класах. <p>Мета: вивчити програму з фізичної культури:</p> <ul style="list-style-type: none"> • аналіз програм і методичних рекомендацій з наступності викладання фізичної культури; <p>* тиждень фізичної культури.</p>	Заступник директора(далі ЗД) з навчально-виховної роботи(далі – НВР),психолог, голова методичного об'єднання (далі – МО)учителів початкової школи, учителі - предметники.
Жовтень	<p>Мета: розвивати сенсорно-перцептивну діяльність учнів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вивчення наступності навчально-виховного процесу (НВП) у 5-х класах; • тиждень п'ятикласника; • проведення тестування НВП у 5-х класах; • конкурс «Кращий класний керівник 5-го класу»; • конференція батьків учнів 5-го класів. <p>Мета: вивчити програму з української мови,виробити єдиний орфографічний</p>	ЗД НВР, ЗД ВР, класні керівники 5-х класів, психолог, адміністрація, Голови МО, ЗД НВР

	<p>режим, єдині вимоги.</p> <ul style="list-style-type: none"> • аналіз програм і методичних рекомендацій із наступності викладання української мови; • перевірка стану ведення робочих зошитів. зошитів для контрольних робіт із української мови, математики, щоденників учнів 4-х і 5-х класів; • засідання малої педагогічної ради «Забезпечення наступності навчально-виховного процесу у 5-х класах». 	
Листопад	<ul style="list-style-type: none"> • Вивчення стану викладання, рівня знань, умінь і навичок (ЗУН) учнів із української мови та літератури в 4-5-х класах; • участь учнів 4-5-х класів у проведенні тижня української мови і літератури та національного виховання; • взаємовідвідування уроків української мови, літератури; • участь учнів 5-х класів у проведенні тижня зарубіжної літератури, етики, історії, права; • взаємовідвідування уроків зарубіжної літератури, етики, права; • тиждень педагогічної майстерності; • участь учнів 4-5-х класів у проведенні тижня іноземних мов та міжнародної співпраці; • взаємовідвідування уроків іноземної мови. 	<p>ЗД НВР</p> <p>Голова МО учителів української мови та літератури</p> <p>ЗДНВР, керівник ШПД Голова МО</p>
Грудень	<p>Мета: вивчити програми з математики та української мови, виробити єдиний орфографічний режим, єдині вимоги.</p> <ul style="list-style-type: none"> • тиждень початкової школи, • проведення моніторингових досліджень навчальних досягнень учнів 4-5-х класів із української мови, математики; • аналіз програм і методичних 	<p>Голова МО</p> <p>Голови МО</p> <p>Голови МО</p> <p>Голови МО</p>

	<p>рекомендацій із наступності викладання математики;</p> <ul style="list-style-type: none"> • перевірка стану ведення робочих зошитів, зошитів для контрольних робіт із української мови, математики; щоденників учнів 4-5-х класів. 	
Січень	Взаємовідвідування уроків учителями-предметниками, класоводами.	Голови МО
Лютий	<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка стану ведення робочих зошитів, зошитів для контрольних робіт із української мови, математики; щоденників учнів 4-5-х класів; • участь учнів 5-х класів у проведенні тижня математики; • вивчення стану викладання, рівня ЗУН із основ здоров'я у 4-5-х класах. 	ЗД НВР Голова МО ЗД НВР
Березень	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз програм і методичних рекомендацій щодо викладання дисциплін естетичного циклу; • участь учнів 5-го класу у проведенні тижня дисциплін естетичного циклу; • взаємовідвідування уроків естетичного циклу; • аналіз читацьких формулярів учнів 4-5-х класів. 	Голови МО Голова МО учителів естетичного циклу. Бібліотекар.
Квітень	<p>Мета: ознайомити зі стилем, формами і методами роботи у випускних класах початкової школи учителів основної школи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • тиждень четвертокласника; • відвідування уроків у 4-х класах учителями-предметниками; • участь учнів 4-5-х класів у проведенні тижня природничих наук та екологічного виховання; • перевірка стану ведення робочих зошитів, зошитів для контрольних робіт з української мови, математики та щоденників учнів 4-5-х класів. 	Голова МО учителів початкової школи Голова МО учителів початкової школи, учителі 4-х класів Голова МО природничих наук Голови МО
Травень	Мета: знайомство з класними	Голова МО

	<p>керівниками 5-х класів, учителями-предметниками:</p> <ul style="list-style-type: none"> • участь учнів 4-5-х класів у проведенні олімпійського тижня; • спільні підсумкові батьківські збори в 4-5-х класах; • свято «До побачення, початкова школа». 	<p>учителів фізкультури</p> <p>ЗД НВР, ЗД ВР, класоводи 4-х класів</p>
--	--	--

Молодший підлітковий вік характеризується низкою змін у психофізіологічній та особистісній сферах школяра, відбувається переосмислення й перебудова сформованих раніше життєвих понять, це період оволодіння самостійними формами роботи. Тому педагоги і батьки повинні навчити школярів користуватися додатковими видами отримання інформації (додатковою літературою, довідниками, інтернет-ресурсами) [17].

Саме тепер має бути узгоджена спільна робота учителів, батьків і особливо **шкільного психолога**. У зв'язку з початком статевого дозрівання **відбуваються зміни в пізнавальній сфері** молодших підлітків: уповільнюється темп їхньої діяльності; виконання певних видів роботи потребує більше часу. Діти частіше відволікаються. Можуть бути роздратованими, неуважними, неадекватно реагувати на зауваження тощо. Це може бути причиною зниження рівня навчальних досягнень, втрати мотивації до навчання, провокувати конфліктні ситуації між однолітками та й дорослими. може появитися перевтома, підвищений рівень тривожності, зниження рівня успішності. У віці 10-11 років для школярів дедалі більшого значення набуває спілкування з однолітками. Діти хочуть почувати себе частиною колективу, жити з ним спільним життям, бути визнаними друзями. Спілкування з друзями стає самостійною діяльністю. Змінюється **характер самооцінки**, адже тепер на неї впливає думка однолітків, яка здебільшого стосується не навчальної діяльності, а зовнішності, манери спілкування, досягнень поза межами школи тощо. Якщо у цей період дорослим вдасться завоювати авторитет в очах підлітків, то вони стануть для дітей значущими особистостями.

Саме цим зумовлена необхідність організації якісного педагогічного, методичного і психологічного супроводу, який забезпечить якнайшвидшу адаптацію учнів 5-х класів, а значить і наступність у навчально-виховному процесі. З цією метою необхідно:

- створити необхідні педагогічні, психологічні, методичні та соціальні умови для збереження психічного і фізичного здоров'я, успішного розвитку й реалізації набутих у початковій школі знань, умінь і навичок учнів;

- створити належні умови для успішної соціальної, педагогічної та психологічної адаптації учнів в умовах упровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти;

- визначити рівень особистісної готовності учнів 4-х класів до нових умов навчання;

- надати рекомендації, допомогу класним керівникам і учителям-предметникам в організації індивідуальної й диференційованої роботи на уроці з урахуванням особливостей учнів;

- проводити методичну роботу в навчальному закладі, спрямовану на збереження наступності методів і прийомів навчання учнів у 4-х і 5-х класах;

- удосконалювати професійну і психологічну компетентність учителів, які будуть працювати у 5-х класах;

- проводити тісну і багатогранну роботу з батьками учнів 4-х і 5-х класів.

Таким чином, неперервність в освіті – це чітко спланована, систематична та якісна робота усіх учасників освітнього процесу, що забезпечує ефективну підготовку дітей та учнівської молоді до життя в сучасному суспільстві.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «наступність».
2. Розкрийте основні компоненти загальної (психологічної) готовності дитини до навчання.
3. Охарактеризуйте чинники, що зумовлюють адаптацію дитини до шкільного навчання.
4. Назвіть шляхи взаємодії педагогів дошкільної та початкової ланок освіти.
5. Розкрийте основні складові методичної роботи для забезпечення наступності між початковою й основною ланками середньої освіти.
6. Назвіть особливості педагогічного, методичного, психологічного супроводу для забезпечення наступності у навчально-виховному закладі.

Рекомендована література

1. Макаренко А. С. Книга для батьків. Київ, 1969. 150с.
2. Наступність у навчально-виховній роботі дитячого садка і школи / За ред. З. Н. Борисової. Київ, 1985. 87с.
3. Новоселова С. Л. Развивающая предметная среда. Москва, 1995. 73с.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Академвидав». 2006. 456 с.
5. Про планування освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі. Інструктивно-методичний лист МОН України (№1/9-434 від 01.10.2002) . *Дошкільне виховання*. 2002. № 10. С.12-15.
6. Проскура О. В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками. Київ, 1998.с.57.
7. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти . *Дошкільне виховання*. 2000. № 11.С. 7-9.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ, 1997. 103с.
9. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка. Київ, 1996.39с.
10. Лаврентьева Г. Комп'ютерно-ігровий комплекс у дошкільному закладі . *Дошкільне виховання*. 2003. № 1.С. 4-7.
11. Бурова А., Долинна О., Низковська О. Планування освітнього процесу в сучасному дошкільному закладі . *Дошкільне виховання*. 2002. №11. С.6-8.
12. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. 2-ге вид., випр. Київ: Світич, 2008. 430 с.
13. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)/ А.М.Богущ. Київ: 2012. 63 с.
14. Державний стандарт початкової загальної освіти . *Початкова школа*. 2011.№ 7. С. 1-18.
15. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років. / наук.кер. проекту В.О. Огнев"юк; авт.кол.: Г.В. Беленька,О.Л. Богініч, Н.І. Богданець- Білоскаленко [та ін.]; Київ: 2016. 76с.
16. Закон України «Про дошкільну освіту». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст. 259 / Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во.2001. 259 с. (Бібліотека офіційних видань).
17. Калмикова Л. Сучасні проблеми наступності й перспективності та шляхи їх вирішення // Наступність і перспективність у навчанні й вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Матеріали конференції. Переяслав – Хмельницький. 2000. С.10–15.

18. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку – Я у Світі|| / О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко [та ін.]. Київ: Світич. 2009. 208. с. 22.

19. Наступність у навчально-виховній роботі дитячого садка і школи / За ред. З.Н.Борисової. Київ. 1985. 53с.

20. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Указ Президента України № 344/2013 від 25.06.13 року.

21. Перережко І. Проблеми наступності в навчанні . *Початкова освіта*. 2006. № 42 . С. 7–9.

22. Національна доктрина розвитку освіти //Книга методиста: Довідково-методичне видання / Упоряд. Г. М.Литвиненко, О.М.Вернидуб.Харків: Торсінг плюс. 2006. 105 с.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОПОПП ЧОР»
Зам. № 1562 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгошська, 38/1